

գույքի մի մասը, գուցե և ամբողջ գույքը, որը բաղկացած էր ի միջի այլոց խոշոր և մանր տառերից, տպագրական նշաններից, պոնկտներից, տառամայրերից և այլն:

* * *

Բացի այն հայ տպագրիչներից, որոնց մենք արդեն հիշատակեցինք, Ամատերդամում աշխատում էին նաև ուրիշ շատ հայ տպագրիչներ: Նախ և առաջ մենք պետք է ուշադրություն հրավիրենք այն բանի վրա, որ Ոսկանի Ամատերդամից իր մեկնելուց հետո, դարձյալ կարճ ժամանակով վերադարձավ և աշխատեց մինչև 1672 թ.: Այնուհետև մենք իմացանք Մատթեոս Վանանդեցու տպարանի մասին Ամատերդամում: Մատթեոսն իր արվեստի մեջ բավական վարպետ էր, և պետք է որ համարվի Ոսկանի իսկական հետևորդը: Ամատերդամում նրա առաջին աշխատանքը եղավ փորագրել տալ զանազան ֆորմատի նոր տառատիպեր: Սրանք հավանաբար այն հայերեն տառերն են, որոնք հիշատակված են նոտար Ֆրանսուա Տիբսեռոթի արձանագրության մեջ և փորագրված են Նիկոլասս Կիսի կողմից: Նոտարի արձանագրության մեջ հիշատակված տարին ճիշտ համընկնում է Մատթեոս Վանանդեցու, որպես տպագրիչի աշխատանքի սկզբի հետ, այն է 1685 թ. Ամատերդամ:

Քովմաս Վանանդեցու կողմից գործ ավելի տառերը լավ որակի էին: Դա պարզ երևում է ֆրանսիացի մի դիտնականի (որն ուզում էր հրատարակել հայերեն մի աշխատություն) նամակից ուղղված Գիզբերտ Կուպերին: Նրանում ասված է. «Ես կաշխատեմ հետևորդին արտահայտել իմ դիտողություններն այս լեզվի նկատմամբ, եթե միայն աստված կամենա, որ ես, ինչպես Շրեդերը, իմ ձեռքի տակ ունենամ հայկական այն նշանագրերը, ինչ նա ունի իր տրամագրության տակ Ամատերդամում: Այս բանը թերևս ինձ կհարկադրի տարվա վերջին մի շրջադաշտություն կատարել Հոլանդիայում, եթե աստված պահպանի իմ առողջությունը»:

Այս նամակում հիշվող Շրեդեր անունը ակնարկում է Վանանդեցու գերմանացի մի աշակերտի մասին, որը Վանանդեցու մոտ սովորելու շնորհիվ տիրապետում էր հայերեն լեզվին: Ամատերդամում 1711 թ. նա հրատարակեց իր «Thesaurus linguae armenicae» աշխատությունը, որը միշտ էլ ճանաչվել է որպես ամենալավ օժանդակ գիրքը հայերեն սովորելու համար: Այս գրքում գտնվում են գեղեցիկ զարդատուներ, որոնք կազմված են մարդկանց, ձկների, օձերի ֆիգուրաներից և նկարներից, որոնց մենք հաճախ հանդիպում ենք հայերեն հրատարակությունների մեջ, ի միջի այլոց նաև Ոսկանի 1666-ի Աստվածաշնչի տիտղոսաթերթի մեջ: Մատթեոս Վանանդեցու տառերը ևս հետագայում գնեց հռչակավոր Մխիթարյան միաբանության հիմնադիր Մխիթարը կամ Մխիթարը: Այդ տառերը տակավին գործածության մեջ էին 1835 թ. Մխիթարյանների մոտ...

Նրկորդ հայկական տպարանը բավական լավ հաջողություն ունեցավ, և նույնիսկ երկար ժամանակ ծաղկեց ու զարգացավ: Մատթեոսին և կամ Քովմաս Վանանդեցուն տպագրական գործում աջակցում էր նրա ազգական Ղուկասը, որը նույնպես անվանվում էր Վանանդեցի, սակայն Nuriglades հավելյալ կոչումով: Հորեղբոր և հորեղբորորդու Վանանդեցի անունը հաճախ երևան է գալիս բազմաթիվ հայկական հրատարակությունների մեջ: Հայտնի է, որ Ղուկաս Վանանդեցին ակտիվ աշխատանք էր տանում հայոց լեզվի տարածման համար Ամատերդամում: Հայտնի է նաև, որ նա սկսեց կազմել հայերեն բառարան, որը հասցրեց մինչև է (ե) տառը: Ամատերդամի համալսարանական գրադարանում պահվում է Ղուկաս Վանանդեցու այս ձեռագիրը: Այնուհետև Ղուկասը կատարել է մի քանի թարգմանություններ: Բացի դրանից հետաքրքրական է հիշատակել, որ 1666-ի Աստվածաշնչի մեջ Ոսկանի գործածած տառերը փորագրել պատրաստել էին Ամատերդամի վարպետները... Այդ տառերն այնքան լավորակ էին, որ օրինակ էին ծառայում 1680 թ. Գերմանիայում տպագրված առաջին հայերեն Akoluthus «Obadias» գրքի համար...⁸:

⁸ Շարունակության մեջ հեղինակը բերում է մի քանի փաստաթղթեր, որոնք հրատարակված են մի շարք հայկական աղբյուրներում (Ջ ա ր Բ հ ա ն ա լ յ ա ն, Պատմություն հայկական տպագրության, Ս ա ր Դ լ յ ա ն, Հոլանդիան և հայերը): Նա հղովածի վերջում տալիս է նաև Ամատերդամի համալսարանի գրադարանում պահպանվող հայերեն հնատիպ գրքերի ցանկը: